

Неля Григорівна Ничкало,

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України,
академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН
України, м. Київ

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Висвітлено особливості формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій. Розкрито суть основних дидактичних принципів формування комунікативної компетентності, серед яких пріоритетними вважаються принципи: комунікативності, орієнтації на майбутню професійну діяльність, індивідуалізації навчання. Охарактеризовано специфіку зазначених вище принципів та особливості їх використання у позанавчальній діяльності. Показано, що мультимедійні технології забезпечують створення ситуацій для спілкування, сприяють продовженню дискусій й аналізу отриманої інформації.

Ключові слова: дидактичні принципи, комунікативна компетентність, майбутні філологи, позанавчальна діяльність, мультимедійні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Технологія формування комунікативної компетентності майбутніх філологів є частиною нової структури освіти, яка відкриває необмежені можливості продовження навчання впродовж усього життя. Відповідно перед системою освіти України постали нові завдання. Формування спеціаліста з гуманістично-орієнтованим мисленням, ідеологічним плюралізмом – одне з домінуючих завдань у розробці нової концепції освіти, продиктоване суспільною необхідністю. Підвищення професійного рівня майбутнього філолога, потреба в формуванні його комунікативної компетентності, збагачення інтелектуального та культурного потенціалу сприятимуть утвердженню особистості, розвитку її талантів і задатків.

Постановка цієї проблеми викликана процесом інтеграції української держави в європейське та світове співтовариство, що визначає спрямованість підготовки фахівців на формування компетентної, конкурентоспроможної особистості. Визначальним чинником вирішення такого завдання є підвищення якості освітнього процесу і в позанавчальній діяльності.

За останні роки в педагогічній науці з'явилися праці, в яких автори, шукаючи шляхи підвищення рівня професійної комунікативної підготовки майбутніх філологів, зосереджують свою увагу на формування комунікативної компетентності з використанням мультимедійних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У науковій літературі є значна низка фундаментальних розробок особливостей формування професійної комунікативної компетентності фахівців різних галузей, суттєвий внесок до аналізу яких зробили О. Касянова, О. Павленко, О. Добротвор, Г. Пухальська, Л. Волинська, Л. Бірюк, Н. Назаренко, Є. Прохорова, К. Глушенко, Т. Ганніченко, З. Залібовська-Ільницька. Окремі аспекти комунікативної компетенції та компетентності як педагогічних феноменів вивчали М. Авдєєва, Р. Ареф'єв, О. Бобієнко, В. Буряк, І. Виноградова, Н. Власенко, О. Волченко, Н. Колмогорова, З. Коннова, О. Кучеренко, І. Март'янова, І. Мегалова, О. Решетова, С. Царьова та інші вчені.

Формування іншомовної комунікативної компетенції було предметом наукової уваги таких учених, як Т. Алексеєва, Е. Вєрезуб, Л. Гронь, О. Касаткіна, Е. Лобай, І. Сніцар та ін. Психологічні аспекти професійної комунікативної підготовки були предметом дослідження Л. Пономаренко. Питанням формування комунікативної компетентності майбутніх філологів займалась В. Руденко. Особливості формування комунікативної компетенції із застосуванням комп'ютерних технологій у вищих навчальних закладах досліджувала С. Шевченко. Незважаючи на те, що в педагогічній науці висвітлено чимало аспектів формування комунікативної компетентності особистості, особливості дидактичних принципів формування комунікативної

компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій ще не були об'єктом спеціального дослідження.

Мета статті – проаналізувати основні дидактичні принципи формування комунікативної компетентності майбутніх філологів у позанавчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Демо критеріально-рівневу характеристику ознак “комунікативної компетентності”. Поняття “комунікативної компетентності” міцно увійшло в категоріальний апарат усіх дисциплін, які так чи інакше вивчають проблеми спілкування: філософія, соціологія, загальна і соціальна психологія, педагогіка, лінгвістика, методика викладання.

У загальноживаному значенні компетентність (від лат. *Competentia* – приналежність за правом) означає володіння знаннями, що надають можливість оцінювати будь-що [3, с. 33]. У працях вітчизняних учених компетентність розглядається як специфічна здатність, яка надає змогу ефективно вирішувати типові проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя. Компетентність являє собою суму ознак: мобільність знань, володіння оперативними знаннями, гнучкість, критичність мислення, здатність обирати серед багатьох рішень найоптимальніше тощо.

Комунікативна компетентність забезпечує адекватність спілкування у різних ситуаціях, з урахуванням наявних у людини відповідних культурних зразків взаємодії. Корені змістового значення терміна “комунікативний” лежать у латинській мові і мають буквальный переклад: “з людьми”. Англійське дієслово “communicate”: “донести засобами мови чи письма”, мета комунікації виявляється як “забезпечення успішної передачі адекватної інформації”. О. Решетова зазначає, що поняття “компетентність” означає здатність людини ефективно взаємодіяти зі своїм оточенням [3, с. 36]. З позиції теорії та методики професійної освіти комунікативна компетенція тлумачиться як компонент узагальненої оцінки професійної дієздатності.

Основними типами комунікації, за Дж. де Віто, є: 1) інтраперсональна (акт інтраперсональної комунікації має місце, коли особа “розмовляє сама із собою”: оцінює себе, свої дії і вчинки, аналізує свою поведінку, обґрунтовує прийняті рішення, обдумує наміри); 2) міжособистісна (як взаємодія двох окремих осіб); 3) комунікація в межах малої групи осіб; 4) виголошення промов (як комунікація мовця з аудиторією); 5) медіа-комунікація [2, с. 3].

Міжособистісне спілкування ґрунтується на використанні моделей та засобів комунікації. Моделі комунікації – це схеми, які відображають процес комунікації. Існують різноманітні типи моделей комунікації. Умовно можемо поділити їх на дві великі групи: загальні і спеціальні. При цьому до загальних можна віднести лінійну, інтерактивну та трансакційну моделі як різні варіанти взаємообміну суб'єктивним досвідом сторін процесу спілкування. Спеціальні моделі ілюструють шляхи вирішення різних проблем у процесі міжособистісного спілкування. До цієї групи доречно віднести моделі балансу, модель налагодження стосунків, модель формування самоповаги тощо.

Загальні типи моделей комунікації:

– лінійна модель представляє комунікацію як дію, у межах якої відправник кодує ідеї та почуття у певний вид повідомлення і потім відправляє його одержувачу, використовуючи будь-який канал (усне мовлення, жестикуляцію, письмове повідомлення листом, електронне повідомлення тощо). При цьому партнер тут є лише об'єктом впливу;

– інтерактивна модель обов'язковим елементом комунікативного процесу розглядає зворотний зв'язок і круговий характер його реалізації (відправник повідомлення та його одержувач міняються місцями).

Власне одним із пріоритетних принципів формування комунікативної компетентності у позанавчальній діяльності вважаємо принцип комунікативності. *Принцип комунікативності* допомагає викладачу зосередити увагу на вдосконаленні лексичних навичок студентів під час обговорення фільмів, вільному висловлюванню власних думок, спонтанному мовленню. Позанавчальна діяльність проводиться в основному з використанням уже

сформованих знань, умінь і навичок та сприяє їх подальшому розвитку, тому дуже доречним є використання мультимедійних технологій. Мультимедіа – це система комплексної взаємодії візуальних і аудіоефектів під управлінням інтерактивного програмного забезпечення з використанням сучасних технічних та програмних засобів, які об'єднують текст, звук, графіку, фото, відео тощо в одному цифровому відтворенні.

О. Буйницька поділяє засоби мультимедійних технологій на два класи: на основі взаємодії і на основі використання самих мультимедійних технологій [1, с. 5]. До першого класу доцільно віднести засоби синхронної взаємодії (відеоконференції), асинхронної взаємодії, он-лайн режим (вебінари, електронні навчальні матеріали). До другого класу належать різноманітні віртуальні об'єкти, реальні відеофрагменти, аудіофрагменти, анімаційна графіка тощо. Для створення та реалізації мультимедійних технологій потрібні мультимедійний комп'ютер, відповідне прикладне програмне забезпечення (авторські засоби мультимедіа) і засоби проектування мультимедійних проектів на великі екрани – мультимедійні проектори. Разом із розвитком інформаційних технологій майже щомісяця з'являються нові, досконаліші моделі мультимедійних проекторів. Проте, зазначені засоби допомагають лише відтворювати тим чи іншим способом певні матеріали, але не надають користувачам можливості ефективно та безпосередньо взаємодіяти з об'єктом, що демонструється. Останнє можна вирішити за допомогою комплексу технічних засобів навчання, що складається з мультимедійного проектора, комп'ютера і чутливого до дотику екрану (SMART Board). SMART Board сприяє максимально ефективному використанню цілого комплексу засобів мультимедійних технологій (комп'ютера, проектора, принтера, сканера тощо) при проведенні навчальних занять, нарад, семінарів, конференцій тощо. За допомогою дотиків до поверхні самої дошки можна керувати роботою комп'ютера, не відволікаючись від розповіді та роблячи при цьому необхідні помітки і виділення.

Власне всі зазначені вище мультимедійні технології забезпечують комунікативне спрямування у позанавчальній діяльності – це спрямування на співбесідника, оптимальність навчання з догляду ефективності дії на іншу людину або аудиторію. Студенти набувають уміння вільно формулювати свої думки в усній та письмовій формі, користуючись необхідними мовними засобами, що відповідають цілям, змісту мовлення й умовам спілкування. Це сприяє розвитку мислення студентів, їхнього образного, емоційного мовлення, осмисленню значення мови як засобу спілкування і розуміння навколишнього світу. Велика увага надається створенню комунікативної атмосфери. Викладач стає стратегом, який реалізує концепцію підручників, доповнюючи їх комунікативними матеріалами.

Зазвичай, спілкування здійснюється у двох формах: усній та письмовій, кожна з яких має свою специфіку. Перша виявляє себе в усному (аудіювання і говоріння), а друга – у письмовому (читання та письмо) мовленнєвих видах діяльності після перегляду фільму й обговорення книги в дискусійній групі з використанням інформаційних технологій.

Наступним принципом формування комунікативної компетентності у позанавчальній діяльності вважаємо *принцип зв'язку навчання з життям*. Реалізація цього принципу надає можливість забезпечити тісний зв'язок позанавчальної роботи з умовами життя та діяльності студента. Його обґрунтувала нова (за часів Г. Ващенко) педагогіка. Передаючи молодому поколінню досвід минулого, школа часто відстає від потреб життя і пропонує те, що є вже перевіреним та зафіксованим, а іноді й застарілим. При спокійному розвитку культури це навіть не дуже помітно, а тому іноді школа замикається в собі, відривається від реальних вимог життя. Ці явища, проте, виявляють себе гостріше за умов бурхливих змін у житті і зумовлюють іноді навіть появу нових типів шкіл, які забезпечують студентам необхідні практичні вміння та навички. Акценти щодо зв'язку навчання і практичного життя помітні вже у Джона Локка та Руссо й отримали ще глибше трактування у Песталоцці. Власне наближення студентів до реальних умов, поєднання теорії і практики є

можливим за умов використання новітніх технологій, без яких сьогодні не обійтись.

Принцип індивідуалізації навчання акцентує увагу на тому, що новітня парадигма навчання передбачає перехід від колективного навчання до надання можливості кожній особистості побудови індивідуальної навчальної траєкторії. Індивідуальна позанавчальна робота повинна ґрунтуватися на особистісних інтересах студентів та орієнтуватися на розкриття їх творчого потенціалу. Перевага принципу індивідуалізації полягає в тому, що він заснований на повазі до того, хто навчається, визнанні його суб'єктом самодетермінації, який забезпечує можливість досягати принципово найвищого рівня під час освіти, генерування для кожного студента індивідуальних ситуацій, завдань, проектів, творчих робіт, що надасть змогу виключити чи максимально знизити негативний вплив чинників, що сповільнюють активізацію творчого мислення. Студент починає розуміти, що успіх навчального процесу залежить лише від нього самого, від того, як він наважиться використати свій потенціал, комунікативні вміння та навички, знайти і систематизувати інформацію, винайти рішення проблеми. Отже, перспективи навчання, зорієнтованого на формуванні комунікативної компетентності кожного зі студентів, вбачаються у створенні сприятливих умов для всіх учасників дискусійної групи з використанням новітніх технологій.

Принцип орієнтації на майбутню професійну діяльність доводить, що наближення навчальної діяльності студентів до майбутньої професії сприяє тому, що вона виступає для них не у вигляді абстрактної перспективи застосування набутих теоретичних знань, а стає достатнім мотивуючим чинником навчання, наповнюючи його особистісним сенсом. За таких умов вони свідомо вибудовують власну поведінку в кожний момент часу, перекидаючи місток між минулим, теперішнім та майбутнім. Професіоналізація освітнього процесу вищого навчального закладу у позанавчальній діяльності активізує життєву позицію студентства, забезпечує особистісне включення в опанування майбутньої професії філолога.

У працях Г. Середи зазначено, що орієнтація на майбутнє є одним із важливих чинників, який впливає на продуктивність запам'ятовування. Цим самим учена вказує на “футурогенну природу пам'яті” [4].

Висновки. Отже, навчальний процес, додаткова освіта і позанавчальна діяльність, які побудовані на принципах комунікативності, зв'язку навчання з життям, індивідуалізації навчання, орієнтації на майбутню професійну діяльність, сприяють створенню позитивного середовища для формування комунікативної компетентності студентів-філологів. На сучасному етапі розвитку освіти позакласна робота актуалізується, набуваючи значущості, що в цілому підвищує ефективність педагогічного процесу, створює додаткові умови для обговорення та вдосконалення навичок усного і письмового мовлення майбутніх філологів. Участь студентів у позанавчальній діяльності з використанням мультимедійних технологій не лише сприяє формуванню їх професійної комунікативної компетентності, а й розвиває їх пізнавальні інтереси, творчі здібності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів, зумовлених проблемою формування комунікативної компетентності та дидактичних принципів організації успішної позанавчальної діяльності майбутніх філологів з використанням мультимедійних технологій. У процесі наукового пошуку визначено нові проблемні позиції, що потребують подальшого вивчення: дослідження можливих шляхів інтенсифікації комунікативної діяльності студентів-філологів під час практичних і лабораторних занять, екстраполяції комунікативної методики на підготовку фахівців в іншій галузі; особливості створення комунікативного середовища для дискусійних груп, а також для спільнот з особливими потребами.

Список використаної літератури

1. Буйницька, О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. П. Буйницька ; Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 240 с.

2. Взаємозв'язок когнітивних та особистісних чинників у розвитку обдарованості : [монографія] / [Р. О. Семенова, Д. К. Корольов, М. О. Мельник, О. С. Нечаєв]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 144 с.

3. Решетова, О. В. Коммуникативная компетентность как фактор успешности учебной деятельности студента : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Решетова О. В. ; Оренбургский государственный педагогический университет. – Оренбург, 2006. – 156 с.

4. Середа, Г. К. Что такое память? [Текст] / Г. К. Середа // Психологический журнал. – 1985. – Том 6. – № 6.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2013.

Ничкало Н. Г. Дидактические принципы формирования коммуникативной компетентности будущих филологов во внеучебной деятельности с использованием мультимедийных технологий

Отображены особенности формирования коммуникативной компетентности будущих филологов во внеучебной деятельности с использованием мультимедийных технологий. Раскрыта сущность главных дидактических принципов формирования коммуникативной компетентности, среди которых приоритетными считаются принципы: коммуникативности, ориентации на будущую профессиональную деятельность, индивидуализации обучения. Охарактеризованы специфика указанных выше принципов и особенности их использования во внеучебной деятельности. Показано, что мультимедийные технологии обеспечивают создание ситуаций для общения, способствуют продолжению дискуссий и анализу полученной информации.

Ключевые слова: дидактические принципы, коммуникативная компетентность, будущие филологи, внеучебная деятельность, мультимедийные технологии.

Nychkalo N. H. Didactic principles of formation of communicative competence of future philologists in extracurricular activity using multimedia technologies

The peculiarities of formation of communicative competence of future philologists in extracurricular activity using multimedia technologies are highlighted. The essence of the main didactic principles of communicative competence formation is explained, the priority is given to the following principles: communicative, concentration on future professional activity, principle of individualization. The main features of the principles mentioned above and the specific of their usage in extracurricular class are characterized. It is shown that multimedia technologies

create situations for communication, promote discussions and analysis of the received information.

Key words: *didactic principles, communicative competence, future philologists, extracurricular activity, multimedia technologies.*